

אחר מיטתו של אדם עשיר

**דברים שנאמרו לזכרו של ר' שמואל עמנואל זצ"ל
בקיבוץ שעלבים בשלושים לפטירתו**

איש עשיר היה שמואל ז"ל. עשיר?! הכיצד היה אדם צנוע זה עשיר?

רבי ישראל מסלנט כותב, כי על אף שדרכם של בני אדם לחשוב שהשכל מחליט והרצון מבצע, ההיפך הוא הנכון: הרצון הוא המחליט והשכל נכנס אחריו בתור יועץ. וכבר כתב הרמב"ם בהקדמתו למסכת אבות: השכל - שמש לרצון! ובספרי קבלה נכתב: הרצון - למעלה מטעם ודעת, ועיקר עבודתו של האדם - להשליט את השכל על הרצון, להיות בר-דעת המנווט ע"י הדעת ולא ע"י הרגשות והתאוות (ה"טעם"). וכבר הרחיב הרמח"ל ב"מסילת ישרים" פרק שני בביאור מידת הזהירות שלא יהיה האדם כ"סוס שוטף במלחמה" הפועל מתוך ספונטניות ואימפולסיביות.

נאמר בתורה בפרשת התוכחה (דברים כח, מח): "ועבדת את אויביך וגו' ברעב ובצמא ובעירם ובחסר כל" וגו'. מהי אותה תוספת "ובחוסר כל", הרי כבר פירטה התורה - רעב, צמא, עירום! מה עוד יכול להיות חסר לאדם? אמרו חז"ל במסכת נדרים (מא, א): "ובחוסר כל" - בלא דעה. במערבא אמרי: דדא ביה - כולא ביה, דלא דא ביה - מה ביה? וכך דרשו רבותינו במדרש (ויק"ר א, ו) את הפסוק במשלי (כ, טו): "יש זהב רוב פנינים, וכלי יקר - שפתי דעת" - מתלא אמר: דעה קנית - מה חסרת? דעה חסרת - מה קנית? ובמסכת ברכות (כ, א) אמרו: מתון מתון - ארבע מאות זווי שויא.

מי שיש בו דעת - הריהו עשיר. ללא דעה - האדם ב"חוסר כל", וכאשר "דעה קנית" - הרי שנכסיך עולים אף על מי שיש לו "זהב רוב פנינים". מלבד היות שמואל ירא שמים, טוב לב, רגיש לזולת, בעל אוהב לרות ע"ה ואב אוהב לכל ילדיו שיחי', הוא היה עשיר בהיותו בר-דעת. במקום שהרגש השתלט על רבים, הוא שמר על הדעת. הוא היה מנהיג, גורם ממתן ומפשר, לא התפרץ, דרש להבין את המיעוט, את דעת האחר, ונתן כבוד לזולתו גם אם לא הסכים עמו. תמיד שמר שמואל על הנכס היקר - "וכלי יקר - שפתי דעת", הן בעל-פה והן בעטו הפורה.

כששימשתי כרב הקיבוץ הייתי עמו אצל שר החינוך זבולון המר ע"ה, כאשר הוקמה אגודת "עמינדב" למורת רוחם של ראשי "האגודה להתנדבות בעם". באיזו אצילות הציג את עמדותיו ואת השקפת עולמו! באותן השנים הוקמה כאן, בשעלבים, אולפנת הרב בהר"ן ז"ל, בניגוד לעמדתן של אולפנות אחרות, ובית הספר המשותף לקיבוץ

ולמשפחות הישיבה ומושב מבוא חורון הוקם אף הוא באותן השנים, והקמתו לוותה אף היא בדיונים סוערים. בהזדמנות אחרת קיבוץ שעלבים רעש וגעש כאשר החברים בני עדות המזרח בקשו להקים מנין נפרד בימים הנוראים. אלו הן דוגמאות בודדות, ובכולן התגלתה דמותו המרוממת של שמואל - איש הדעת. הוא ידע להפריד בין נושאים, ולתת פרופורציה נכונה לכל נושא. דרכם של בני אדם שהם כוללים בראיה רגשית הרבה דברים ומגיעים לתחושת מחנק - "אי אפשר לסבול יותר"... שמואל ידע לבודד, להרגיע ולתת כח להמשיך הלאה.

ועד כמה שהבין את הזולת וחיפש קולות למען אחרים - החמיר לעצמו. למשל, הייתה תקופה בה נפרץ מנעול המטבח של הקיבוץ כמעט מדי לילה, והתברר שכמה מהשומרים נכנסים למטבח ומכינים לעצמם ארוחה באישון לילה.... היה קשה להתמודד עם התופעה. משנמשך העניין, באה אלי רעייתו רות ע"ה יום אחד, וסיפרה לי בדאגה ששמואל חדל לאכול ארוחות בשריות בחדר-האוכל, ובקשה ממני שאשוחח עמו. בשיחתנו אמר לי שמואל, כי אם אין יכולת להשגיח כראוי על הנעשה במטבח, וכל הרוצה יכול להכין לעצמו ארוחות באישון לילה - אין הוא יכול לסמוך על הכשרות של הכלים, ולפיכך נמנע הוא מלאכול. למותר לציין, שכאשר סודר העניין חזר שמואל לאכול, אולם זו הייתה התנהגות אופיינית לו. הוא לא הקים מהומה, הוא לא נופף באיומים. בשקט, בצנעא הוא חדל מלאכול אוכל מבושל...

כי איש אמת היה שמואל בכל מהותו. בשנת תשכ"ב הופיע על-ידי ארגון הנוער "עזרא" הספר "רש"ר הירש - משנתו ושיטתו", ושמואל נמנה על עורכי הספר. לשם מימון הוצאתו של הספר נתקבלה גם תרומה של ההסתדרות הציונית העולמית. לימים סיפר לי שמואל, כי משנתקבלה התרומה והיה צורך לציין זאת בשער הספר, הייתה לו התלבטות קשה: מחד, רש"ר הירש היה ידוע בהתנגדותו לציונות, ומאידך, הכיצד ניתן להתעלם מנותני התרומה. בצר לו, פנה אל הגרא"י קליין זצ"ל, לשעבר רבה של ק"ק "עדת ישראל" בנירנברג ואז רבה של הקהילה החרדית בחיפה, ושח לו את הדברים. תשובת הרב קליין הייתה חד-משמעית: אילו שאלתם אותי קודם לכן, הייתי אומר לכם שלא לקבל כסף מן ההסתדרות הציונית לשם הוצאת ספר על הרב הירש. אולם עתה, משקבלתם את הכסף, ברור לי שאילו הייתם שואלים לדעתו של הרב הירש, היה הוא - איש האמת והישרות - מורה לכם לציין בספר את התרומה ונותניה, שהרי על כעין זה אמרו רז"ל: מי הם הללו, שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים? (הוריות יד, א)

מניין היה לו לשמואל כל העושר הרוחני הזה? הן לא זכה לחבוש ספסלי בית מדרש בנעוריו. אני "חסיד בלז" - היה רגיל לומר בבת שחוק - את שנות נעורי ביליתי ב"ברגן בלזן"... את השנים הטובות, בהן זכינו כולנו להסתופף בהיכלי הישיבות, נאלץ

הוא לבלות בגיהנם עלי אדמות...

כאשר נפרד אליהו מאלישע (מל"ב ב), ביקש אלישע את רבו: "ויהי נא פי-שנים ברוחך אלי", וענה לו אליהו: "אם תראה אתי לִקַּח מאתך - יהי לך כן, ואם אין - לא יהיה". שמואל זכה לגדול אצל הורים גדולים. כולנו קראנו את הספר "יסופר לדור". כולנו קראנו על גדלות נפשה של אמו הי"ד ששתקה בעת משפטה בליל ש"ק כדי שלא לגרום לאסיר היהודי שכתב את פרוטוקול המשפט להוסיף בכתביתו. העדיפה להיענש בהפחתת מנת האוכל שלה, ובלבד שלא להכשיל יהודי בתוספת חילול שבת קודש! כולנו קראנו על תפילת המנחה המרגשת של אביו של שמואל הי"ד בעת עומדו במגרש המסדרים לאחר 12 שעות עבודת-פרך, תפילה אשר שומעיה העידו כי לא שמעו כמותה מימיהם... באותו גיהנם עלי אדמות, בו ניסו הרשעים לאבד מן היהודים האומללים צלם אלוקים וצלם אנוש, בתנאים של "ברעב ובצמא ובעילים", לא היו הוריו של שמואל "בחסר כל" - בלא דעה, כהגדרת חז"ל. הם נשארו ברי-דעת במקום בו איבדו רבים את דעתם ודתם. "יזכרם אלוקינו לטובה עם שאר צדיקי עולם". דמות דיוקנם של הוריו עמדה לנגד עיניו של שמואל כל ימיו. וכאשר זוכה אדם ללוות הורים כאלה עד רגע נשימתם האחרונה - מתקיים בו "אם תראה אותי לִקַּח מעמך - יהי לך כן".

ושמואל נשאר איש הדעת, והוא ואֶחָיו זכו להיות ממשקמי הנוער היהודי בהולנד לאחר החורבן. כאשר מסביב "החושך יכסה ארץ" הקימו הם את ארגון הנוער "השלשלת", והפיחו רוח חיים בעצמות היבשות.

איש עשיר היה שמואל, איש הדעת והמחשבה. הוא זכה ל**מות** כיהודי גדול, כי הוא **חי** כיהודי גדול. חסידים אומרים, כי בלעם אמנם שאף ל"תמת נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמהו", אך הוא רצה ל**חיות** כגוי, חיי יצרים ותאוות, ורק ל**מות** כיהודי... אין מרשם כזה עלי אדמות. שמואל חי חיי דעת, ועד יומו האחרון עסק בתורה בשארית כוחותיו. הוא אהב חסד, ונפטר עם ספרו של החפץ חיים זצ"ל "אהבת חסד".

ילדיו של אחיו ר' יונה זצ"ל רכזו מבחר ממאמריו בכמה כרכים נפלאים, והעמידו לו יד ושם לדורות. מאות (ואולי אלפי) מאמרים כתב שמואל ב"השלשלת", ב"השלבת שלנו", ב"שערים", ב"המעין", ועוד. הרי איש מחשבה היה, ובעל עט פורה. אוסף מודפס של מבחר ממאמריו יהיה מצבה גדולה לאיש גדול, איש הדעת.

שמואל היקר בוודאי הגיע למקומו הראוי בעולם שכולו טוב. הן את סאת יסוריו עבר בעולם הזה, בנערותו בגיהנם הנאצי, ובמחלתו בשנותיו האחרונות. יהי רצון שנלמד ממעשיו ונגיע אנחנו למקומו הראוי בעולם הזה, ונזכה כולנו לשנה טובה, שנה של דעת ויראת ה', שהרי "דעה קניית - מה חסרת? דעה חסרת - מה קניית?"

תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.